

การศึกษาเปรียบเทียบดนตรีชนเผ่าขมุในประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

บุณฑริก คงเพชร จตุพร สีม่วง และหิรัญ จักรเสน

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Corresponding author: modzee3287@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) รวบรวมบทเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุและบันทึกโน้ตสากล ในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 2) ศึกษาวิเคราะห์บทเพลง เครื่องดนตรี และ บทบาทหน้าที่ของดนตรีในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ 3) เปรียบเทียบบทเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและภาคสนามด้วยการสังเกต และสัมภาษณ์จากบุคคลผู้ให้ข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า บทเพลงทางดนตรีของชนเผ่าขมุทั้งในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นการบรรเลงดนตรีลักษณะซ้ำ ๆ วนไปมาจนจบเพลง บทเพลงของประเทศไทยยังคงเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมคือ ดนตรีประกอบพิธีกรรมบุญเกราะ พิธีแต่งงาน พิธีขอทาน และการเป่าปี่ของจังหวัดเชียงราย การรับใช้สังคมในรูปแบบปัจจุบันคือ ส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวยังคงเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมคือพิธีกรรมบุญเกราะ

คำสำคัญ : 1. ชนเผ่าขมุ 2. เปรียบเทียบ 3. ดนตรี

A comparative study of Khmu ethnic music in Thailand and in the LAO People's Democratic Republic

Boondarika Kongphet^{*}, Jatuporn Seemuang and Hirun Jaksen

Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University,

Khon Kaen 40002, Thailand

^{}Corresponding author: modzee3287@gmail.com*

Abstract

This research has three objectives. First, it aims to collect songs of Khmu ethnic groups and notation transcription in Chiang Rai Province, Thailand, and Xieng Khuang Province, Lao People's Democratic Republic. Second, songs, musical instruments, and roles of music in their way of life of Khmu ethnic groups living in Thailand and in Xieng Khuang Province were studied and analyzed. Third, the results of the analyses were compared. This research was conducted by using documentary and field studies with observations and interviews with individual informants. The findings are as follows: (1) the musical repertoire of both the Khmu tribes in Thailand and the Lao People's Democratic Republic is the song loop until the end of the song; (2) songs of Khmu in Thailand are still traditional, which means that they are played in Boon Greh Ritual, wedding ceremony, sword dance and the sound of Chiang Rai Pi. Moreover, in its present form, they are used to serve the society, for example, to promote tourism in Chiang Rai, while, in the Lao People's Democratic Republic, the music is played only in traditional culture like the Boon Greh Ritual.

Keywords: 1. Khmu ethnic 2. Comparative study 3. Ethnic music

บทนำ

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์เป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ มนุษย์ได้มีการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีพของตนเองขึ้นมาบนฐานคิดของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และอำนาจหรือสิ่งเหนือธรรมชาติก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมที่แสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งประเพณี พิธีกรรม ดนตรี และวิถีชีวิต ปรากฏอยู่ในแถบลุ่มน้ำโขง ขมุก็เป็นกลุ่มชนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของลุ่มน้ำโขงมาตั้งแต่บรรพกาล มีวิถีชีวิตการดำรงชีพที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำไร่ ปลูกข้าว ล่าสัตว์ กิจกรรมทางเศรษฐกิจครัวเรือนจึงเป็นการแสวงหาอาหารเพื่อนำมาใช้ดำรงชีวิตประจำวันเป็นหลัก ซึ่งวัฒนธรรมของขมูยังคงมีการปฏิบัติสืบต่อจากอดีตที่ผ่านมา แม้ว่าบางอย่างอาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ประกอบกับไทยก็มีวัฒนธรรมที่มีความคล้ายคลึงกับชนเผ่าขมุทางด้านพิธีกรรม ดนตรี และวิถีชีวิตจึงสามารถเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้

ชนเผ่าขมุ (Khmu) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญ-เขมร เชื่อกันว่าเป็นกลุ่มชนที่เก่าแก่ที่สุดในดินแดนสุวรรณภูมิและเป็นชนเผ่าดั้งเดิมที่อยู่ในอุษาคเนย์ นักประวัติศาสตร์กล่าวว่า ความเป็นมาของชนเผ่าขมุคล้ายกับชนเผ่ามอญ-เขมร มีเชื้อสายเกี่ยวพันกับชนชาติขอมซึ่งมาจากเผ่าอินเดียนโบราณ เป็นชนกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชนกลุ่มนี้คาดว่าแพร่กระจายเข้ามาในลาวยุคโลหะ โดยเริ่มแพร่กระจายจากชายฝั่งตะวันออกไปตะวันตก แล้วจึงอพยพเข้าไปในแผ่นดิน และคาดว่าชนกลุ่มนี้เข้าสู่ลาวทางตะวันตก โดยผ่านไทยและกัมพูชาเข้าไป ชนเผ่าขมุเคยมีอาณาจักรเป็นของตนเองที่มีชื่อว่า เมืองชวา หรือเมืองเช่า อยู่ในแขวงหลวงพระบางของประเทศลาว เมืองประกันในปัจจุบันคือเชียงขวาง เชียงแสนในปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงราย เป็นต้น ชาวขมุเรียกตนเองว่า ก่าหมุ กิมหมุ แปลว่า คนหรือมนุษย์ (SuepSaeng, 1996: 1) Erik Seidenfaden (Seidenfaden, 1958) ได้ศึกษาและกล่าวถึงเรื่องเล่าและตำนานของขมูว่า อดีตขมุเป็นกลุ่มที่มีความยิ่งใหญ่และสร้างเมืองเป็นหลักแหล่งของตนเอง ซึ่งคนลาวทางตะวันออกถือว่าขมุเป็นต้นตระกูลของผู้คนในท้องถิ่นนั้นมาก่อนและเคยเป็นผู้ที่มีอำนาจอยู่เหนือภูตผีวิญญาณทั้งหลาย นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่เคยมีบทบาทที่สำคัญในการ

ประกอบพิธีกรรมบางอย่างในราชสำนักหลวงพระบางและนครน่าน แลตำนานหลักเมืองภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่โบราณยังได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมขมุว่าเป็นกลุ่มที่มีความรุ่งเรืองเป็นอย่างมากมาก่อน เนื่องจากวิถีชีวิตของชนเผ่าขมุได้รับการถ่ายทอดสืบมาจากบรรพบุรุษ ในด้านความคิดและวิถีการดำเนินชีวิต ดังนั้นความเชื่อจึงมีบทบาทสำคัญมาแต่ดั้งเดิมเหมือนครั้งอดีต (Chantha, 2015: 12)

ในจังหวัดเชียงราย มีชนเผ่าขมุที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ แม้จะมีประชากรไม่มากนัก ซึ่งถิ่นฐานเดิมมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและมาจากหลายพื้นที่ เช่น แขวงหลวงน้ำทา แขวงบ่อแก้ว แขวงเชียงขวาง ฯลฯ โดยชนเผ่าขมุก็ถูกจำแนกออกเป็นหลายกลุ่มด้วยกันตามความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์และการเมือง เช่น ขมุแก้ว่น กระจายตัวอยู่ระหว่างชายแดนล้านช้าง สิบสองปันนาและประเทศไทย ส่วน “ขมุยวน” ก็เป็นกลุ่มที่ขึ้นอยู่กับคนไทยวนภายใต้ดินแดนของประเทศไทย “ขมุร็อก” และ “ขมุยมั” ก็เป็นชนกลุ่มน้อยและขึ้นอยู่กับเมืองหลวงพระบาง คนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณปากทาหรือบริเวณที่น้ำท่าจรดแม่น้ำโขง (Chantha, 2015: 11) และยังมีขมุอีกประเภทหนึ่งคือ “ขมุเจือง” ชนเผ่าขมุกลุ่มนี้สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษโดยตรงคือ “ขุนเจือง” และยังคงยึดถือประเพณีดั้งเดิมอยู่คือ งานขึ้นปีใหม่หรือที่เรียกเป็นภาษาขมุว่า “**ບຸນກະເລີ**” มีการนำเครื่องดนตรีที่ทำด้วยไม้ไผ่มาบรรเลงประกอบพิธีในทุก ๆ ปี และในบางปีอาจจะมีพิธีแต่งงานของชนเผ่าขมุด้วย กลุ่มชนเผ่าขมุดังกล่าวอยู่ในอำเภอเชียงของ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย เนื่องจากการเผชิญกับสงครามการเมืองภายในประเทศ ส่วนมากชนเผ่าขมุทำอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา สวนส้ม ไร่ข้าวโพด และรู้จักการนำไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์ในหลายด้าน เช่น การก่อสร้างที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะฝายบ้านทำด้วยไม้ไผ่ทำเครื่องดนตรี เป็นต้น

นอกจากนี้สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ก็เป็นเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดกับประเทศไทย และเป็นประเทศหนึ่งที่ประกอบไปด้วยหลายชนเผ่า ซึ่งดำรงชีวิตกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ตั้งแต่ทางตอนเหนือถึงตอนใต้ของประเทศ และอยู่ร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายคลึงกันหลายอย่าง ทั้งภาษาพูด อาหารการกิน การแต่งกาย ตลอดจนคติความเชื่อบางอย่าง “เชียงขวาง” เป็นหนึ่งในแขวงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ตั้งอยู่ทาง

ตะวันออกของประเทศติดกับประเทศเวียดนาม แขวงนี้ถือเป็นเขตประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อการต่อสู้เพื่อเอกราชของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในบริเวณพื้นที่แขวงเชียงขวาง บ้านน้ำเกาะ เมืองแบก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นพื้นที่ที่ยังมีกลุ่มชนเผ่ากิมมูตั้งเดิมที่สืบเชื้อสายมาจากกิมมูเจียงอาศัยอยู่ และเป็นกลุ่มหนึ่งที่ยังคงรักษาพิธีกรรมและความเชื่อไว้อย่างเหนียวแน่น ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ย่อมมีผลสืบเนื่องมาถึงบทบาทหน้าที่ในการดำรงชีวิตของชนเผ่าในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็พิธีกรรม วัฒนธรรม ย่อมมีดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้อง เมื่อกล่าวถึงความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองและมีความคล้ายคลึงกันระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในด้านดนตรีสิ่งดังกล่าวยังคงมีความเข้มข้นและยังคงสืบทอด ยึดถือปฏิบัติกันมาจากบรรพบุรุษคือ “ขุนเจือง” ถึงแม้ว่าชนเผ่าขมุหรือกิมมูจะมีความเข้มข้นทางวัฒนธรรม แต่ก็มีกลุ่มคนจำนวนน้อย อีกทั้งมีเอกลักษณ์ บทบาทหน้าที่ และบทเพลงเฉพาะกลุ่มที่ใกล้สูญหาย เนื่องจากมีการกระจายตัวของกลุ่มคนที่น้อยและเบาบาง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในด้านบทเพลง เครื่องดนตรี และบทบาทหน้าที่ของดนตรีในวิถีชีวิตทั้งในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อนำบทเพลงมาศึกษาและวิเคราะห์ให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างกันในด้านดังกล่าวข้างต้นและเพื่อเป็นการบันทึกข้อมูลเพลงที่ใกล้สูญหาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อรวบรวมบทเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุและบันทึกโน้ตสากล ในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
- 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทเพลง เครื่องดนตรี และบทบาทหน้าที่ของดนตรีในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
- 3) เพื่อเปรียบเทียบบทเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย

Pikulsri (2017) เขียนบทความเรื่อง การเปลี่ยนแปลงในดนตรีชนเผ่ากิมมูในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สรุปว่า ผลจากการใช้นโยบายจินตนาการใหม่ ส่งผลให้

ประเทศลาวต้องติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ในเกือบทุกด้านเพิ่มมากขึ้น สำหรับกรณีของประเทศไทยที่จัดเป็นประเทศที่มีที่ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองเวียงจันทน์ที่เป็นเมืองหลวงของประเทศมากที่สุด ได้มีการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย - ลาว ซึ่งถือเป็นสะพานข้ามแม่น้ำโขงระหว่างไทย - ลาว แห่งที่ 1 ที่จังหวัดหนองคาย ซึ่งทำให้การสัญจรไปมาเป็นไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการท่องเที่ยวจากประเทศไทยหลังไหลเข้าไปท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทำรายได้เข้าประเทศเป็นกอบเป็นกำอย่างชัดเจน และเป็นการเชื่อมโยงธุรกิจหลาย ๆ ด้าน ด้วยเหตุผลนี้รัฐบาลลาวจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ในหลาย ๆ ด้าน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศลาว เช่น การประกาศเป็นปีแห่งการท่องเที่ยว (Visiting Laos Year) ในปี พ.ศ. 2542 - 2543 การขอขึ้นทะเบียนเมืองหลวงพระบางเป็นเมืองแห่งมรดกโลก จากองค์การยูเนสโก ในปี พ.ศ. 2538

Intanivet (2019) เขียนบทความเรื่อง องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุในจังหวัดเชียงราย สรุปได้ว่า การคงอยู่ทางวัฒนธรรมด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุในจังหวัดเชียงรายที่เป็นปัจจุบัน นักดนตรีขมุปรับตัวรักษาวัฒนธรรมของตนเองไว้มิให้สูญหาย รวมทั้งการเก็บรักษาเครื่องดนตรีที่ผ่านการใช้งานในกิจกรรมมาแล้วจะทำความสะอาดและเก็บไว้ในครั้งต่อไป การหวัดสุที่ใช้ผลิตเครื่องดนตรีได้ยากไม่เหมือนในอดีต และผู้คนขมุเริ่มเล็งเห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของตนเองจากการถูกรับเชิญให้ไปแสดงทางวัฒนธรรมจากภาครัฐที่มีมากยิ่งขึ้นในท้องถิ่น จึงทำให้นักดนตรีขมุไม่นิยมทำลายเครื่องดนตรีทิ้งภายหลังจากเสร็จสิ้นการแสดง แต่จะเก็บรักษาไว้อยู่ในสภาพที่สะอาดพร้อมใช้งานอยู่เสมอ ในด้านบทเพลงพบว่า การเคลื่อนที่ของทำนองมีการเคลื่อนที่ 2 ลักษณะคือ 1) การเคลื่อนที่แบบการกระจายคอร์ด (arpeggios) สังเกตได้จากทำนองการบรรเลงปีโนเพลงคิดถึงสาว ทำนองจะเคลื่อนที่ในลักษณะการกระจายคอร์ดเสมอ และ 2) การเคลื่อนที่ของทำนองแบบคงที่ในลักษณะการซ้ำเสียง แต่สร้างความแตกต่างโดยใช้เทคนิคเสียงแบบฮาร์โมนิกในกลุ่มเครื่องดนตรีที่เน้นการให้จังหวะ เช่น การบรรเลงจังหวะเครื่องดนตรีในของวงกลืนเมลดคอนแทกยังคงให้ความสำคัญและลงจังหวะพร้อมกันตรงจังหวะตกที่หนึ่งซึ่งเป็นจังหวะเน้นในการนับห้องตามหลักทฤษฎีดนตรีเสมอภาพรวมการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่

จังหวัดเชียงราย บริบทของข้อมูล บทบาทของเครื่องดนตรี ภาษาเรียก ระบบเสียง จึงอาจมีความต่างของข้อมูลเกิดขึ้นได้ การศึกษาดนตรีชาติพันธุ์เป็นการศึกษาดนตรีที่อยู่ในมนุษย์ ในเมื่อมนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกัน ดนตรีของมนุษย์ ที่ต่างกันตามแต่ละพื้นที่จึงเป็นปกติของสรรพสิ่งที่ย่อมแตกต่างกันเป็นธรรมดา

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ของ Vouthisouk, Samdangdej, & Pusawisot (2009) เรื่อง การพัฒนาและการปรับตัวดนตรีชนเผ่ากิมมู สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว :กรณีศึกษาวงเก็งบ้านนา เมืองฮุน แขวงอุดมชัย ผลการวิจัยพบว่า ชนเผ่ากิมมูสืบเชื้อสายมาจากชาวอินเดียโบราณ ใช้ภาษากิมมูในการสื่อสาร ซึ่งจัดอยู่ในตระกูลภาษามอญ ขแมร์ ชาวกิมมูบ้านนามีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่บ้านลูกกอน และบ้านมุกกะจอก ภายหลังได้ย้ายมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านนา เมืองฮุนในปัจจุบัน ดนตรีเก็งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่ากิมมู มีประวัติการพัฒนามาจากกระบอกลมไม้ไผ่ที่ชาวกิมมูใช้เป็นเครื่องห้อยไว้ตามต้นไม้ให้เกิดเสียงดังขับไล่แมลงและสัตว์ป่าที่มากินหรือ

ทำลายพืชผล และใช้เป็นเครื่องตีประกอบพิธีกรรมขอฝน พิธีปลดปีเก่าต้อนรับปีใหม่ บวงสรวงบูชาผี ชาวกิมมูบ้านนา ได้เรียนรู้การเล่นดนตรีเก็งมาจากบรรพบุรุษที่บ้านลูกกอน และบ้านมุกกะจอก ดนตรีเก็งสร้างด้วยไม้ไผ่หรือไม้หกที่ตัดไม้ไผ่สดจากต้นมาจัดทำเก็งขนาดเล็กขนาดใหญ่ เมื่อใช้แล้วเสร็จก็ทิ้งไป เนื่องจากไม้ไผ่เหี่ยวแห้งเสียงจะเปลี่ยนไป ไม้ไผ่เพราะกังวาน การบรรเลงดนตรีเก็งจะมีชุดเครื่องกระทุ้งดิน 2 คู่ ได้แก่ เก็งมะปะและเก็งตั้ง พร้อมทั้งเครื่องตีประเภทโลหะ ได้แก่ แข่ง และฆ้องหม่องเล่นประกอบ เพลงที่ใช้เล่นในวงดนตรีเก็งของชาวกิมมู มี 2 ประเภท ได้แก่ เพลงลายกิมมูและลายเขิน ในการบรรเลงเพลงได้กำหนดเครื่องหมายที่เครื่องดนตรีที่บอกจังหวะการตี และบอกกำหนดตำแหน่งดนตรีแต่ละชิ้น เพื่อให้เกิดเสียงประสานกลมกลืน มีทำนองขึ้นลงไม่กระโดดข้ามเสียง จังหวะซ้ำ ระดับเสียงกว้าง 6 เสียง ได้แก่ ฟา ซอล ลา ที โด เร แต่ไม่มีเสียงมี นอกจากนี้นักร้องยังเล่นเพื่อต้อนรับแขก ผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยว โดยไม่มีค่าตอบแทน

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการสัมภาษณ์ บันทึกภาพ สังเกต และวิเคราะห์แบบเจาะลึก พร้อมกับการบันทึกข้อมูล แล้วนำมาวิจัย ซึ่งมีขอบเขตการวิจัยและวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

1.1 กลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูล โดยเลือกจากกลุ่มบุคคลที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญ และใช้วิธีการเลือกบุคคลผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (purposive selecting) โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 45 คน ประกอบด้วย

1.1.1 กลุ่มผู้รู้ ประกอบด้วย กลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลในเชิงลึกและสำคัญเกี่ยวกับดนตรีกลุ่มชนเผ่าชมุ เช่น หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยกอก อำเภอเชียงของ และบ้านห้วยเอียน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย จำนวน 10 คน และบ้านน้ำเกาะ แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 5 คน

1.1.2 ผู้ปฏิบัติ ประกอบด้วย นักดนตรีและผู้ประกอบพิธีกรรมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยกอก อำเภอเชียงของ และบ้านห้วยเอียน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย จำนวน 10 คน และบ้านน้ำเกาะ แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 5 คน

1.1.3 ผู้เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ประชาชนกลุ่มชนเผ่าชมุ ซึ่งเป็นกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ขอบเขตวิจัย มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์โดยตรงที่เกี่ยวข้องกับดนตรีที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยกอก อำเภอเชียงของ และบ้านห้วยเอียน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย จำนวน 10 คน และบ้านน้ำเกาะ แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 5 คน

1.2 การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกจากการแนะนำจากหน่วยงานภาครัฐ และผู้นำชุมชน โดยมีคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1.2.1 กลุ่มผู้รู้ ช่วงอายุ 40 - 60 ปี เพศชายหรือหญิง มีประสบการณ์เกี่ยวกับดนตรีกลุ่มชนเผ่าชมุ สามารถให้ข้อมูลในเชิงลึกได้

1.2.2 ผู้ปฏิบัติ ช่วงอายุ 35 - 60 ปี เพศชายหรือหญิง มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรมและมีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติเครื่องดนตรี

1.2.3 ผู้เกี่ยวข้อง ช่วงอายุ 40 - 60 ปี เพศชายหรือหญิง มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์โดยตรงที่เกี่ยวข้องกับดนตรี

1.3 พื้นที่วิจัย

1.3.1 บ้านห้วยกอก อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย

1.3.2 บ้านห้วยเอียน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย

1.3.3 บ้านน้ำเกาะ เมืองปาก แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2. วิธีดำเนินงานวิจัย

การเก็บข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจข้อมูลจากพื้นที่และรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งขั้นตอนออกเป็น 2 วิธี คือ

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร

เป็นการศึกษาเอกสารที่มีการบันทึกเอาไว้ในประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง โดยทำการค้นหาเอกสารจากหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ ได้แก่

- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- หอสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- หอสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

- หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร

- ศูนย์ข้อมูลดนตรีพื้นเมืองลาว หอสมุดแห่งชาติ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

- กระทรวงแถลงข่าว วัฒนธรรม และท่องเที่ยว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

- สถาบันวิจิตรศิลป์แห่งชาติ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

- แผนกแถลงข่าว วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม มีวิธีการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

2.2.1 ศึกษาข้อมูลพื้นที่และวางแผนกำหนดการในภาคสนาม

2.2.2 ศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้เกี่ยวข้องโดยบันทึกภาพเครื่องดนตรี นักดนตรี และรูปแบบของดนตรี บันทึกวิดีโอ บันทึกเสียง และรวบรวมเอกสารต่าง ๆ

2.2.3 การรวบรวมและจัดกระทำข้อมูล ข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาทางเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงข้อมูลที่เก็บจากภาคสนาม ผู้วิจัยได้จัดระบบข้อมูลตามเนื้อหาต่าง ๆ ดังนี้

1) จัดระเบียบข้อมูล โดยนำข้อมูลจากทางด้านกายภาพคือ การถอดเทป ถอดคำสัมภาษณ์ จากเครื่องบันทึกเสียงมาดำเนินการถอดไฟล์เสียง เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ มาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องอีกครั้งว่าข้อมูลที่ได้มีความครบถ้วนเพียงพอเหมาะสำหรับการนำไปวิเคราะห์และสรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

2) จัดระเบียบเนื้อหา อ่านข้อมูลให้ถ่องแท้และกำหนดประเด็นหลัก มองหาข้อความที่มีความหมายและสอดคล้องกับประเด็นหลัก ถ้าเนื้อหาเรียบร้อยแล้วจึงให้รหัสข้อมูล กรณีที่ข้อมูลยังไม่สอดคล้องกัน ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบแบบสามเส้าเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสอดคล้องตรงกัน

3) จัดระบบข้อมูลเป็นประเด็นต่าง ๆ ให้เป็นหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและตั้งประเด็นเพื่ออธิบายถึงลักษณะของข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. แบบสำรวจ เป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น โดยมีขอบเขตของการสำรวจในด้านบริบทพื้นที่วิจัย สภาพสังคมและวัฒนธรรม และบทบาทหน้าที่ของดนตรีในวิถีชีวิตของชนเผ่าขมุในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2. แบบสังเกต (observation) แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ประกอบด้วย

2.1 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) เพื่อใช้สังเกตเป็นแนวทางโดยการบันทึกผลการสังเกตได้แก่ กิจกรรมที่สังเกต วัน เวลา สถานที่ บุคคลผู้ให้ข้อมูล เนื้อหาสาระที่ทำการสังเกต การมีส่วนร่วมในกิจกรรมบรรยากาศในการจัดกิจกรรม กิจกรรมประกอบการสังเกตและปัญหาอุปสรรคในการสังเกต

2.2 แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) เพื่อใช้สังเกตสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมที่สังเกต วัน เวลา สถานที่ บุคคลผู้ให้

ข้อมูล เนื้อหาสาระที่ทำการสังเกตดนตรีชนเผ่าขมุในด้านสังคีตลักษณะ กิจกรรมประกอบการสังเกต และปัญหาอุปสรรคในการสังเกต โดยวิธีการจดบันทึก การบันทึกภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และการบันทึกเสียง

3. แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ประกอบด้วย

3.1 แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (structured interview) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดประเด็นคำถามไว้อย่างแน่นอนเพื่อจัดหมวดหมู่ข้อมูลและวิเคราะห์ ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วยข้อมูลทั่วไป บริบททั่วไปในพื้นที่สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม บทบาท เครื่องมือนี้จะใช้กับกลุ่มผู้ปฏิบัติและผู้เกี่ยวข้อง

3.2 แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (non-structured interview) เพื่อใช้สำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ไม่จำกัดคำตอบ ให้ข้อมูลกว้างและหลากหลาย ครอบคลุมประเด็นตั้งแต่ประวัติความเป็นมา บทบาท ความสำคัญ สภาพปัจจุบันและปัญหา เครื่องมือนี้จะใช้กับกลุ่มผู้รู้

4. การสนทนากลุ่ม (focused group guideline) เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้เมื่อมีปัญหาในการเก็บข้อมูล มีประเด็นที่สงสัย เป็นการช่วยให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาและสังเกตพฤติกรรมของ ชุมชน สามารถประเมินทัศนคติต่าง ๆ พฤติกรรมของชุมชน ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นประกอบด้วย 2 ส่วน คือ การเก็บข้อมูลด้านเอกสารและการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยในพื้นที่ของประเทศไทย ผู้วิจัยได้แจ้งให้บุคคลผู้ให้ข้อมูลทราบล่วงหน้า 7 วัน พร้อมทั้งนัดหมายวันเวลาและสถานที่ ที่จะลงพื้นที่เก็บแบบสัมภาษณ์ เมื่อได้ข้อมูลที่ถูกต้องเพียงพอแล้วก็จะได้นำข้อมูลนั้นไปดำเนินการวิเคราะห์ต่อไป ด้านการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้แจ้งให้บุคคลผู้ให้ข้อมูลทราบล่วงหน้า 7 วัน พร้อมทั้งนัดหมายวันเวลาและสถานที่ในการจัดการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยขอเวลาในการสนทนาไม่เกิน 60 นาทีและขออนุญาตบันทึกเสียง ภาพ และวิดีโอระหว่างการสนทนา ผู้วิจัยได้สรุปและทบทวนประเด็นในการสนทนากลุ่มในวันที่ทำการจัดการสนทนากลุ่ม เมื่อเห็นว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นเพียงพอที่จะนำไปวิเคราะห์ข้อมูลแล้วก็จะยุติการสนทนากลุ่ม

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะสรุปและอภิปรายผล ตามที่ได้ดำเนินการวิจัยในรูปแบบการพรรณนา โดยได้ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ บทความ รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ เป็นต้น โดยอาศัยแหล่งสืบค้นข้อมูลจากทั้งในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ มีทั้งที่เป็นเอกสาร แถบบันทึกเสียง และวีดิทัศน์ โดยข้อมูลปรากฏในเอกสารมีทั้งที่เป็นภาษาไทย ภาษาลาว และภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ข้อมูลในส่วนที่เป็นเอกสารแล้ว ข้อมูลหลักที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งได้มาจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ โดยรวบรวมข้อมูลจากนักดนตรี และรูปแบบดนตรี เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงข้อมูลและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบดนตรีชนเผ่าขมุในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า

ภาพที่ 2 ดนตรีประกอบพิธีกรรมบุญเกราะ (ที่มา : Boondarika Kongphet)

1.2 ดนตรีประกอบพิธีแต่งงานพิธีแต่งงานของชนเผ่าขมุบ้านห้วยกอก อำเภอเชียงของและบ้านห้วยเอียน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย มีการจัดงานตามประเพณีเหมือนทุกครั้งที่ผ่านมา ซึ่งการแต่งงานแบบชนเผ่าขมุนี้ยังคงใช้รูปแบบเดิม และอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยบ้าง ในครั้งนี้เป็นการจัดพิธีแต่งงานที่บ้านห้วยเอียน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย การบรรเลงเพลงมีรูปแบบที่แตกต่างกับการบรรเลงเพลงมีรูปแบบที่แตกต่างกัน คือ มีรูปแบบที่ 1 และรูปแบบที่ 2 จากประโยค ของทำนองเพลงหลัก และในช่วงถัดมาเป็นการบรรเลงในรูปแบบที่ซ้ำกัน ลักษณะของทำนองเพลงเป็นโน้ตเดี่ยวจากเครื่องประกอบจังหวะทั้ง 3 ชิ้น คือ ฉิ่ง กลอง และฉาบ ทำให้เห็นการบรรเลงในระดับเสียงเดียวในลักษณะ

1. สามารถเก็บรวบรวมบทเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุและบันทึกโน้ตสากล ในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดังนี้

1.1 ดนตรีประกอบพิธีกรรมบุญเกราะ เป็นดนตรีที่ใช้ประกอบในพิธีบุญเกราะหรือพิธีปลดปีเก่าขึ้นปีใหม่ โดยชนเผ่าขมุบ้านห้วยกอก อำเภอเชียงของ และบ้านห้วยเอียน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เป็นการนำเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กลอง และฉาบ มาร่วมบรรเลงในพิธีกรรม ซึ่งดนตรีที่บรรเลงประกอบพิธีกรรม ไม่มีชื่อเพลง เป็นแบบฉบับมาตั้งแต่สมัยโบราณ และมีการจัดงานตามประเพณีเหมือนทุก ๆ ปีที่ผ่านมา

การบรรเลงดนตรีในพิธีกรรมบุญเกราะ ไม่มีเครื่องดนตรีดำเนินการนำร่อง รูปแบบของการผสมวง เป็นการผสมของเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ท่อนเพลงมีการบรรเลงในรูปแบบที่แตกต่างกันในช่วงตอนต้น ซึ่งเป็นรูปแบบที่บรรเลงซ้ำกัน เป็นแบบท่อนเดียววนไปมาซ้ำ ๆ กันหลายรอบจนจบการประกอบพิธีกรรม ดังแสดงในภาพที่ 2

และฉาบ ทำให้เห็นการบรรเลงในระดับเสียงเดียวในลักษณะของชั้นคู่ เป็นการบรรเลงชั้นคู่ 8 และดำเนินการนำร่องแบบคงที่ทั้งเพลงดังแสดงในภาพที่ 3

1.3 ดนตรีประกอบการฟ้อนดาบชนเผ่าขมุได้นำศิลปะการฟ้อนดาบหรือฟ้อนดาบ (ฟ้อนเจิง) จากเชียงตุง มาจากประเทศพม่า เพื่อนำมาใช้สำหรับการป้องกันตัวและปกป้องบ้านเมือง ปัจจุบันในชนเผ่าขมามีจำนวนน้อยมากที่จะมีผู้ที่ฟ้อนดาบหรือฟ้อนดาบเป็น และศิลปะการป้องกันตัวเกือบจะสูญหายไปจากชนเผ่า

ลักษณะของบทเพลงในตอนแรกมีการรัวกลองซ้ำโน้ตเดี่ยวในรูปแบบที่ 1 และหลังจากนั้นเป็นการบรรเลงทำนองในรูปแบบที่ 2 ซ้ำจนจบเพลง ประโยคเพลงเป็นการบรรเลงซ้ำกันและติด ๆ กัน มีจังหวะหยุดก่อนเข้า

ประโยคต่อไปที่มีรูปแบบเหมือนกัน ทำให้เห็นการบรรเลงในระดับเสียงเดียวในลักษณะของชั้นคู่ เป็นการบรรเลงชั้นคู่ 8 และดำเนินทำนองแบบคงที่ทั้งเพลงสำหรับดนตรีประกอบการฟ้อนดาบที่แขวงเชียงขวาง ในสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาว ไม่มีการฟ้อนดาบ การบรรเลงดนตรีส่วนใหญ่จึงมีเฉพาะฆ้อง ฉาบ แคน และปี่ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีหลักที่ใช้ในการบรรเลงในงานต่าง ๆ ดังแสดงในภาพที่ 4

ภาพที่ 3 ดนตรีประกอบพิธีแต่งงาน (ที่มา : Boondarika Kongphet)

ภาพที่ 4 ดนตรีประกอบการฟ้อนดาบ (ที่มา : Boondarika Kongphet)

1.4 ขับเต็มประกอบพิธีแต่งงานการขับเต็มประกอบพิธีแต่งงานที่บ้านห้วยเอียน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เป็นความร่วมมือในการจัดงานของทั้ง 2 หมู่บ้านคือบ้านห้วยกอก อำเภอเชียงของและบ้านห้วยเอียน อำเภอเวียงแก่น เนื่องจากเวลามีการจัดงานใด ๆ ทั้ง 2 หมู่บ้านนี้จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สำหรับดนตรีที่ใช้ประกอบในงานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงเป็นรูปแบบเดียวกัน

ลักษณะของการขับเต็มเป็นการขับไปเรื่อย ๆ ไม่มีท่อนเพลงเด่นชัด โดยที่ประโยคเพลงไม่ยาวนานนัก จะเริ่มต้นประโยคเพลงด้วยเสียงระดับกลางและจบประโยคด้วยเสียงต่ำ หากท่อนไหนเสียงต่ำหรือเสียงกลาง เสียงโน้ตตัวต่อมาจะอยู่ในระยะห่างเสียงเดียวกัน โดยมีเสียงสูง-ต่ำ ระหว่างในท่อนเพลงที่แสดงถึงการเอื้อนในการขับ ดังแสดงในภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ขับเต็มประกอบพิธีแต่งงาน (ที่มา : Boondarika Kongphet)

1.5 เสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงรายการเป่าปี่เป็นการละเล่นของชนเผ่าขมุมาตั้งแต่อดีตปี่เป็นเครื่องดนตรีของชนเผ่าขมุ และส่วนใหญ่ทำจากวัสดุจากไม้ไผ่ การเป่าปี่

ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายที่ชอบเป่าและประดิษฐ์ขึ้นมา การเป่าปี่จะเป็นการเป่าเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงใจในเวลาว่างจากการงาน อาจจะเป่าเพื่อเป็นสื่อในการจีบหญิงสาวที่ตนเองชอบ

หรือแอบรัก ดังนั้นสมัยรุ่นปู่ย่า ตายาย เขาจะนิยมเป่าช่วง ตอนรุ่งเช้าตรู่เวลา ตี 4-5 “เล่ากันว่าถ้าหญิงคนไหนได้ยิน เสียงเป่ายามเช้าตรู่ถึงกับหลงเสียงเป่า จนเดินตามเสียงเป่า นั้น” และการเป่าเป่าจะเป่าประกอบกับการขับเต็มก็ได้ ซึ่งจะ ทำให้เกิดความไพเราะมากยิ่งขึ้น เสียงของปี่ตัวเดียว คือ ตัวแม่จะค่อนข้างมีเสียงแหลมและไพเราะ ถ้าเป่าปี่คู่คือปี่ตัวผู้

กับปี่ตัวแม่จะมีเสียงประสานกัน ยิ่งทำให้มีความไพเราะจับใจ ยิ่งขึ้นแบบธรรมชาติ

ลักษณะเพลงมีการบรรเลงทำนองซ้ำกันในรอบที่ 1 แต่เป็นการบรรเลงด้วยเสียงต่ำทั้งหมด และในรอบที่ 2 เริ่มมีการบรรเลงเสียงสูงแทรกเข้ามา ดังแสดงในภาพที่ 6

ภาพที่ 6 เสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงราย (ที่มา : Boondarika Kongphet)

1.6 ขับเจิมออยพอน แม่เฒ่าฉิมเฒ่าทิมมู บ้านบัวเกาะ เมืองแบก แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว (ขับเจิมอวยพร แม่เฒ่า ชนเผ่าทิมมู บ้านน้ำเกาะ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว) ในการสัมภาษณ์ที่บ้านน้ำเกาะ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว ไม่มีการนำเครื่องดนตรีมาบรรเลงประกอบ เนื่องจากถ้าไม่มีเทศกาลหรืองานใด ๆ ชนเผ่าขมุก็จะไม่นำ เครื่องดนตรีออกมาตีหรือเล่นกัน เพราะจะทำให้ผิดผี บรรพบุรุษ

เนื่องจากเป็นการขับไปเรื่อย ๆ จึงยากที่จะเห็น เป็นท่อนเพลงได้ แต่ที่สังเกตได้คือเสียงในประโยคหลัก ของทำนองขับเจิมที่ 1 เป็นตัวกำหนดการขึ้นท่อนใหม่แบบเดิม ซ้ำ ๆ ประโยคเพลงของแต่ละประโยคมีความยาวไม่มากนัก ซึ่งในแต่ละประโยคจะเห็นได้ว่าเมื่อเริ่มขับเจิมจากเสียงสูง แล้วค่อยลงเสียงต่ำทุกประโยค ลักษณะการดำเนินทำนองมี ทั้งการดำเนินทำนองแบบทิศทางคงที่และการเคลื่อนที่แบบ ตามขึ้น ดังแสดงในภาพที่ 7

ภาพที่ 7 ขับเจิมอวยพร แม่เฒ่าชนเผ่าทิมมู บ้านน้ำเกาะ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว (ที่มา : Boondarika Kongphet)

1.7 ขับเจิมบะทอบแถน ฉิมเฒ่าทิมมู บ้านบัวเกาะ เมือง แบก แขวงลาวจาว สปป.ลาว (ขับเจิมประกอบแคน ชน เผ่าทิมมู บ้านน้ำเกาะ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว) เนื่องจากเป็นการขับไปเรื่อย ๆ ที่สังเกตได้คือเสียงใน ประโยคหลักของทำนองขับเจิมประโยคเพลงของแต่ละ ประโยคมีความยาวไม่มากนัก ซึ่งในแต่ละประโยคจะเห็นได้ว่า เมื่อเริ่มขับเจิมจากเสียงสูงแล้วค่อยลงเสียงต่ำทุกประโยค

มีการขึ้นต้นและจบวลีที่ชัดเจน ทำนองในแต่ละประโยค และแต่ละท่อนนั้น มีการเริ่มต้นด้วยเสียงสูงอย่างชัดเจน และต่อด้วยเสียงที่ต่ำลงมา โดยจะมีทำนองเสียงขึ้น-ลง ซึ่งเป็นทำนองเอื้อนของการขับร้องประกอบกับเสียงแคน ดัง แสดงในภาพที่ 8

1.8 สรงบิฉิมเฒ่าทิมมู ลุงจาว บ้านบัวเกาะ เมืองแบก แขวงลาวจาว สปป.ลาว (เสียงปี่ชนเผ่าทิมมู เชียงขวาง

บ้านน้ำเกาะ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว)

ลักษณะการบรรเลงมีการบรรเลงทำนองซ้ำกันเป็น

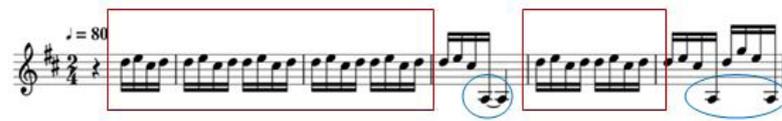
ส่วนใหญ่ และทำนองส่วนใหญ่เป็นโน้ตเสียงสูง แต่จังหวะตก

เป็นเสียงต่ำ ดังแสดงในภาพที่ 9

ภาพที่ 8 ขับเจิมประกอบแฉก ชนเผ่ากิมมุ บ้านน้ำเกาะ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว

(ที่มา : Boondarika Kongphet)

ภาพที่ 9 เสียงปี่ชนเผ่ากิมมุ เชียงขวาง บ้านน้ำเกาะ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว (ที่มา : Boondarika Kongphet)

2. เป็นการศึกษาวิเคราะห์บทเพลง บทบาทหน้าที่ของดนตรีในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การวิเคราะห์บทเพลง เป็นเพลงที่ได้รวบรวมจากวัตถุประสงครววิจัยข้อที่ 1 ในแต่ละเพลง เช่น ดนตรีประกอบพิธีกรรมบุญเกรอะ ดนตรีประกอบพิธีแต่งงาน ดนตรีประกอบการฟ้อนดาบ และเสียงปี่ชนเผ่าขมุ ล้วนเป็นเพลงที่มีการบรรเลงทำนองซ้ำๆ และมีลักษณะการบรรเลงวนโดยมีรอบที่ 1 และรอบที่ 2 มีการเปลี่ยนทำนองเพียงเล็กน้อย บทบาทหน้าที่ของดนตรีในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2.1 บทบาทหน้าที่ของดนตรีในวิถีชีวิตชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงรายประเทศไทย มีดังนี้

2.1.1 บทบาทรับใช้สังคมหรือวัฒนธรรมดั้งเดิม (อดีต) บทบาทหน้าที่ของดนตรีในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุมีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษและยาวนานต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน มีการนำเครื่องดนตรีไปบรรเลงประกอบในพิธีกรรมและงานต่าง ๆ เช่น พิธีบุญเกรอะหรือบุญปลดปีเก่าขึ้นปีใหม่ งานแต่งงาน การฟ้อนดาบ เป็นต้น ในการเก็บข้อมูลภาคสนามในครั้งนี้นักวิจัยได้บ้านห้วยกอก อำเภอเชียงของ และบ้านห้วยเอียน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ทั้ง 2 หมู่บ้านนี้ได้ร่วมมือกันในการจัดงานขึ้นปีใหม่ที่จัดขึ้นทุก ๆ ปี หรือที่ชนเผ่าขมุเรียกว่า "บุญเกรอะ" มีการจัดงานโดยใช้งบประมาณของหมู่บ้าน

2.1.2 บทบาทรับใช้สังคมในรูปแบบใหม่ของชนเผ่าขมุ (ปัจจุบัน) บทบาทด้านการสืบสานและการอนุรักษ์ดนตรีชนเผ่าขมุ นับเป็นอีกหนึ่งบทบาทที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของดนตรีในเทศกาลเชียงรายดอกไม้งาม โดยเทศบาลนครเชียงรายเป็นผู้จัด

2.2 บทบาทหน้าที่ของดนตรีในวิถีชีวิตชนเผ่ากิมมุ ในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2.2.1 บทบาทรับใช้สังคมหรือวัฒนธรรมดั้งเดิม (อดีต) ด้านบทบาทของดนตรีที่มีต่อบุคคล ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในงานสำคัญของชนเผ่า เช่น งานปลดปีเก่าต้อนรับปีใหม่หรือบุญเกรอะ ถึงแม้ว่าจะไม่มีการจัดงานเนื่องจากโรคโควิด-19 ระบาด แต่ในปีที่ผ่านมาชนเผ่ากิมมูกียังให้ความสำคัญกับพิธีกรรมแบบดั้งเดิมและเป็นการให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอดในปัจจุบันดนตรีของชาติพันธุ์กิมมุไม่ได้มีบทบาทอยู่ในสังคมเนื่องจากรัฐบาลไม่ได้ให้ความสนใจหรือเห็นความสำคัญจึงเป็นเพียงดนตรีชนเผ่าที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและอยู่ในครอบครัวยุคของตนเอง

3. เพื่อเปรียบเทียบบทเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดังแสดงในตารางที่ 1 จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ในช่วงบางเวลาสามารถเก็บข้อมูลได้เฉพาะดนตรีและการแสดงบางอย่าง เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เกิดโรคโควิด-19 ระบาด ทำให้ไม่สามารถเก็บ หรือบันทึกข้อมูล

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบสังกัดลักษณะทางดนตรีชนเผ่าขมุในจังหวัดเชียงรายประเทศไทยและแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

บ้านห้วยกอก อ.เชียงของ จ.เชียงราย	บ้านห้วยเอียน อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย	บ้านน้ำเกาะ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว
1) ดนตรีประกอบพิธีกรรมบุญเกรอะ	1) ดนตรีประกอบพิธีกรรมบุญเกรอะ	1) สถานการณ์โควิด-19 ระบาด
2) ดนตรีประกอบพิธีแต่งงาน	2) ดนตรีประกอบพิธีแต่งงาน	2) สถานการณ์โควิด-19 ระบาด
3) ดนตรีประกอบการฟ้อนดาบ	3) ดนตรีประกอบการฟ้อนดาบ	3) สถานการณ์โควิด-19 ระบาด
4) ขับเต็มพิธีแต่งงาน	4) ขับเต็มพิธีแต่งงาน	4) ขับฉิมออยพอน (ขับเจิมอวยพร)
5) เนื่องจากแคนอยู่ในวัฒนธรรมล้านนา จึงไม่ได้ใช้แคนประกอบในการขับเต็ม	5) เนื่องจากแคนอยู่ในวัฒนธรรมล้านนา จึงไม่ได้ใช้แคนประกอบในการขับเต็ม	5) ขับฉิมบะทอบคแคน (ขับเจิมประกอบแคน)
6) ไม่มีข้อมูลที่ได้นับทุกไว้ เนื่องจาก สถานการณ์โควิด-19	6) เสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงราย	6) สวงปี่ฉิมฉั่วทิมมู ฉวงฉวาง (เสียงปี่ชนเผ่ากิมมู เชียงขวาง)

ในบางช่วงได้ เพราะฉะนั้นจากตารางจะเห็นว่า เพลงหรือ ดนตรีของทั้ง 2 ประเทศคือ ประเทศไทยและสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาวที่สามารถนำมาเปรียบเทียบ ทางด้านดนตรีให้เห็นความแตกต่างกัน มีดังนี้

1) เปรียบเทียบขับเต็มงานแต่งงาน บ้านห้วยกอก อำเภอ เชียงของ บ้านห้วยเอียน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย และ ขับฉิมออยพอน ฉิมฉั่วทิมมู บ้านน้ำเกาะ เมือง

แปก ฉวงฉวาง สบวอว (ขับเจิมอวยพร แม่เฒ่าชนเผ่า กิมมู บ้านน้ำเกาะ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว) เนื่องจากการขับเต็มหรือ การขับเจิมที่เหมือนกัน เพียงแต่เป็นคนละงานจึงนำมา เปรียบเทียบให้เห็นถึงการขับ ดังแสดงในภาพที่ 10 และ ภาพที่ 11

ภาพที่ 10 ขับเต็มพิธีแต่งงาน บ้านห้วยกอก อ.เชียงของ บ้านห้วยเอียน อ.เวียงแก่น จังหวัดเชียงราย (ที่มา : Boondarika Kongphet)

ภาพที่ 11 ขับฉิมออยพอน ฉิมฉั่วทิมมู บ้านน้ำเกาะ เมืองแปก ฉวงฉวาง สบวอว (ขับเจิมอวยพร แม่เฒ่าชน เผ่ากิมมู บ้านน้ำเกาะ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) (ที่มา : Boondarika Kongphet)

จากทำนองที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการขับเต็มหรือขับเจิมของทั้งสองประเทศมีการใช้เสียงขึ้นลงในลักษณะเอื้อนและจบประโยคด้วยเสียงลากยาวเหมือนกันทั้งคู่ เพียงแต่ขับเต็มของบ้านห้วยกอกและบ้านห้วยเอียน จะลงจบด้วยเสียงฟาต่ำ และขับเจิมของเชียงขวางจะจบด้วยเสียงฟาสูง

เปรียบเทียบเสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงราย และ สวงปี่ฉิมฉั่วทิมมู ฉวงฉวาง (เสียงปี่ชนเผ่ากิมมู เชียงขวาง) มีการบรรเลงทำนองซ้ำกันทั้งเสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัด เชียงราย และ สวงปี่ฉิมฉั่วทิมมู ฉวงฉวาง (เสียงปี่ชนเผ่า กิมมู เชียงขวาง) ดังแสดงในภาพที่ 12 และ 13 เสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 12 ทำนองที่ 1 เสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงราย (ที่มา : Boondarika Kongphet)

ภาพที่ 13 ทำนองที่ 1 เสียงปี่ชนเผ่ากีมมุ เชียงขวาง (ที่มา : Boondarika Kongphet)

2) เสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงราย มีทำนองโดยใช้ โน้ตที่เสียงต่ำ และเสียงปี่ชนเผ่ากีมมุ เชียงขวาง มีการใช้ ทำนองโดยใช้โน้ตเสียงสูง ดังแสดงในภาพที่ 14 และ 15 เสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 14 ทำนองที่ 1 เสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงราย (ที่มา : Boondarika Kongphet)

ภาพที่ 15 ทำนองที่ 1 เสียงปี่ชนเผ่ากีมมุ เชียงขวาง (ที่มา : Boondarika Kongphet)

3) การจบของทำนองหรือจังหวะตกเสียงยาวด้วยโน้ต เสียงต่ำทั้งเสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงราย และ สวงปู่ฉุน ๘ว้าหึมมู ลวงจาว (เสียงปี่ชนเผ่ากีมมุ เชียงขวาง) ดังแสดง ในภาพที่ 16 และภาพที่ 17

ภาพที่ 16 ทำนองที่ 1 เสียงปี่ชนเผ่าขมุ จังหวัดเชียงราย (ที่มา : Boondarika Kongphet)

ภาพที่ 17 ทำนองที่ 1 เสียงปี่ชนเผ่ากีมมุ เชียงขวาง (ที่มา : Boondarika Kongphet)

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเปรียบเทียบดนตรีชนเผ่าขมุในประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อรวบรวมบทเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุและบันทึกโน้ตสากล ในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยพบประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายได้ว่า ยังคงมีทำนองเพลงที่นำมาบรรเลง เช่น ดนตรีประกอบพิธีกรรมบุญเกรอะ ดนตรีประกอบพิธีแต่งงาน ดนตรีประกอบการฟ้อนดาบ ขับตี๋ม ประกอบพิธีแต่งงาน เสียงปี่ชนเผ่าขมุ ซึ่งทำนองเพลงที่ผู้วิจัยได้รวบรวมยังคงนำมาใช้บรรเลงในปัจจุบันและเพื่อเป็นหลักฐานทางการศึกษาจึงถอดเสียงการบรรเลงเครื่องดนตรีและบันทึกด้วยโน้ตสากล

2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทเพลง เครื่องดนตรี และบทบาทหน้าที่ของดนตรีในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า บทเพลงในแต่ละประโยคมีความยาวไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นประโยคเพลงที่บรรเลงซ้ำ ๆ กัน และเป็นการบรรเลงซ้ำทั้งเพลง โดยในช่วงแรกยังมีการบรรเลงในรูปแบบที่แตกต่างกันและหลังจากนั้นเป็นการบรรเลงซ้ำกันจนจบ ในด้านบทบาทหน้าที่ของดนตรีในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุเป็นแบบวัฒนธรรมดั้งเดิม คือ ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบันยังคงนำเครื่องดนตรีไปบรรเลงประกอบในพิธีกรรม เช่น พิธีบุญเกรอะหรือบุญปลดปีเก่าขึ้นปีใหม่ งานแต่งงาน การฟ้อนดาบ เป็นต้น นอกจากนี้ประชาชนให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และมีวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจะเป็นลักษณะการเข้าร่วมกับทางจังหวัดในการแสดงวัฒนธรรมของชนเผ่าตนเองประกอบในงานเพื่อให้เป็นที่รู้จักแก่สาธารณชนทั่วไป

3. เพื่อเปรียบเทียบบทเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยพบว่า ทำนองเพลงหรือบทเพลงของทั้ง 2 ประเทศ มีการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมบุญเกรอะเช่นกัน และยังคงรักษาวัฒนธรรมไว้เพื่อให้ลูกหลานได้สืบทอด

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ข้อ สอดคล้องกับ

งานวิจัยของ Vouthisouk, Samdangdej, & Pusawisot (2009) เรื่องการพัฒนาและการปรับตัวดนตรีชนเผ่ากัมมุ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว : กรณีศึกษาวงเก็งบ้านนา เมืองฮุน แขวงอุดมชัยซึ่งมาจากการทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัยในด้านการนำเครื่องดนตรีมาบรรเลงในพิธีกรรมบุญเกรอะหรือปลดปีเก่าต้อนรับปีใหม่เช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุในประเด็นอื่น ๆ เพื่อจะได้มีองค์ความรู้ใหม่
2. รัฐบาลควรส่งเสริมและสนับสนุนการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในสังคมที่มีความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม

References

Chantha, Sathien. (2017). **Mekong ethnic groups : A Case Study of the Khmu Ethnic Group in Bo Keo, Lao PDR. and Khmu in Chiang Rai, Thailand** (กลุ่มชาติพันธุ์สองฝั่งโขง : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ขมุในแขวงบ่อแก้ว ประเทศลาว และขมุในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย). [Online]. Retrieved August 20, 2021 from <http://research.culture.go.th/medias/nt166.pdf>

Intanivet, Ongart. (2019). Knowledge and wisdom of music of Khmu ethnic groups in the province Chiang Rai (องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุในจังหวัดเชียงราย). **Fine Arts Journal**, 10(1): 140-155.

Pikulski, Chalerm Sak. (2017). **Changes in Music (การเปลี่ยนแปลงทางดนตรี)** (1st ed.). Khon Kaen: Anna offset.

Seidenfaden, E. (1958). **The Thai Peoples, The Thai Peoples, Book I: The Origins and Habits of the Thai Peoples with a Sketch of Their Material and Spiritual Culture**. Bangkok: The Siam Society.

SuepSaeng, Niphatthavej. (1996). **Society and culture of Khmu people and their development** (สังคมและวัฒนธรรมชาวขมุกับการพัฒนา). Chiang Mai: Chiang Mai University.

Vouthisouk, Douangchamy, Samdangdej, Kantabhorn,

& Pusawisot, Pilanut. (2009). Development and Adaptation of Kmhmu Music of Lao People's Democratic Republic: A Case Study of Kieung Ensemble Ban Na Muang Houn in Oudomxay

Province (การพัฒนาและการปรับตัวดนตรีชนเผ่า
กิมมุ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว : กรณี
ศึกษาวงเก็งบ้านนา เมืองฮูน แขวงอุตมชัย). **The Social
Sciences**, 4(6): 534-539.